

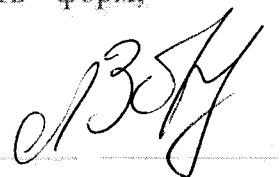
ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора
Ткачука Василя Івановича на дисертаційну роботу Кобилинської Тетяни
Василівни на тему: «Методологічні та організаційні засади статистичного
оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств (Екологічний
аспект)», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.10 – статистика

*I. Актуальність теми дослідження та зв'язок з науковими
програмами, планами та темами*

Ринкова економіка відіграє провідну роль в успішному вирішенні економічних, соціальних, правових та екологічних проблем в аграрному секторі. Вона гарантує продовольчу безпеку держави, дозволяє удосконалити структуру організаційно-правових форм господарювання, завершити територіальну реформу, підвищити рівень інвестиційної привабливості галузей сільськогосподарського господарства. Водночас, важливого значення набуває зниження рівня техногенного навантаження на навколишнє природне середовище. В короткостроковому та довгостроковому періоді все більш актуальним є виробництво екологічно чистої та органічної продукції. Застосовувані дотепер методологічні підходи до статистичного оцінювання господарської діяльності сільськогосподарських підприємств недостатньо враховують чинники впливу на екологічну складову. Тому на часі є удосконалення методологічних і методичних засад статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств, що уможливить отримання більш повної інформації про функціонування такого складного й динамічного процесу, як виробництво сільськогосподарської продукції. Сьогодення потребує удосконалення способів впливу на аграрне виробництво з метою зменшення шкідливої дії на навколишнє природне середовище. Вони будуть відображати оптимальну сукупність форм,

Вх. N 46 від 16.11.2018р.
Всесвітній секретар Зоріша О.А.

методів та функцій статистичного оцінювання, що враховують основні чинники внутрішнього та зовнішнього середовища, які направлені на досягнення максимального екологічного ефекту діяльності підприємств. Вирішення теоретико - методологічних, методичних і практичних питань зазначеної проблеми визначає актуальність, наукове і практичне значення роботи Кобилинської Тетяни Василівни, а також мету, завдання та структуру дисертації.

Актуальність теми роботи підтверджується і тим, що обраний напрямок дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Національної академії статистики, обліку та аудиту за темою: «Розроблення статистичного забезпечення становлення та функціонування ринку в Україні» (номер державної реєстрації 0108U011270), де особисто автором у рамках організації та проведення зазначених досліджень розроблено теоретико-методологічні засади оцінювання екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств, здійснено обґрунтування методологічних підходів та розробку методичних рекомендацій щодо статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності, проведено комплексний статистичний аналіз виробництва продукції сільськогосподарськими підприємствами в Україні.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертаційній роботі Кобилинської Т.В., підтверджується відповідністю постановки наукових і практичних завдань, глибоким розумінням сутності проблеми, що розглядається у роботі, комплексністю підходу до вибору методів дослідження, методичних прийомів, глибиною теоретичних розробок, достатньо критичним аналізом здобутків вітчизняних та зарубіжних науковців з даної тематики.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять положення економічної теорії, праці відомих вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань

статистичного оцінювання, аграрної та екологічної політики. Теоретичне підґрунтя роботи дозволило автору забезпечити достатній рівень обґрунтованості наукових положень, результатів, висновків та рекомендацій. Методологічною основою є сукупність методів, принципів та прийомів, які використав дослідник для пізнання предмету дослідження за їх певного співвідношення і субординації. У роботі використано спеціальні способи емпіричного та теоретичного пізнання, статистичного аналізу, що також підтверджує обґрунтованість результатів роботи.

Наукові положення, висновки й рекомендації, що сформульовані в дисертації, є достовірними, що підтверджується застосуванням інструментарію дослідження, ґрунтовною теоретичною базою, використанням значного обсягу матеріалів офіційної статистики України, Євростату, міжнародних організацій з природоохоронної діяльності тощо, а також 48-ми опублікованими науковими працями за темою дисертації.

Отже, є підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, які викладені у дисертаційній роботі, є обґрунтованими та достовірними.

3. Зміст дисертації і відповідність встановленим вимогам

Робота надана в рукопису, складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дисертації – 502 сторінки друкованого тексту, основний зміст роботи викладено на 404 сторінках. Дисертація містить в основному тексті 87 таблиць на 40 сторінках, 72 рисунки на 32 сторінках, список використаних джерел, що нараховує 240 найменувань на 26 сторінках, 24 додатки на 98 сторінках.

Дисертаційна робота характеризується логічною, завершеною структурою та послідовною побудовою, повною мірою висвітлює зміст визначених розділів. Зміст дисертації відповідає меті і завданням дослідження.

У вступі обґрунтована актуальність обраної теми, зазначено зв'язок роботи із науковою тематикою, визначені мета і завдання дослідження, методи,

наукова новизна і практична цінність одержаних результатів, особистий внесок здобувача, подана інформація про апробацію результатів дисертації та публікації.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади оцінювання розвитку сільськогосподарських підприємств як об'єктів статистичного дослідження»* висвітлено основні організаційно-правові форми діяльності сільськогосподарських підприємств та екологічні наслідки цієї діяльності як об'єкта статистичного дослідження. Розроблено методологічні основи та концептуальну схему статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. На основі підходів, що містяться в наукових роботах провідних українських та зарубіжних вчених, запропоновано розглядати сільськогосподарську діяльність крізь призму її екологічних наслідків з метою забезпечення ефективного використання природних та земельних ресурсів, зменшення обсягів викидів усіх видів небезпечних речовин. Такий підхід передбачає розробку системи статистичних показників, за допомогою яких буде надана об'єктивна оцінка впливу галузі на довкілля.

Другий розділ – *«Статистичне оцінювання тенденцій розвитку діяльності сільськогосподарських підприємств»* – присвячений статистичній оцінці, аналізу результатів та структури діяльності сільськогосподарських підприємств. В межах дослідження оцінено вплив на результати ДСС найбільш вагомих чинників. За допомогою SWOT-аналізу отримано можливість визначити роль складових стратегічного розвитку Державної служби статистики, проведено аудит можливостей та загроз зовнішнього середовища, побудовано матрицю сильних і слабких сторін.

У третьому розділі роботи – *«Методологія статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств»* – розглянуто динаміку та структуру викидів шкідливих речовин у довкілля від виробництва сільськогосподарської продукції, охарактеризовано агротехнічні заходи, спрямовані на підвищення родючості та відтворення й охорону

земельних ресурсів.

Представлено досвід методологічних засад формування системи природно-екологічного обліку Польщі, зокрема допоміжного екологічного рахунку з охорони атмосферного повітря як можливого принципово нового напрямку розвитку статистичної системи природно-економічного обліку в Україні. Доведено, що перспективним напрямом модернізації економіко-екологічної національної статистики є систематизація та формування агрегованої інформації у вигляді сателітних (допоміжних) національних рахунків екологічної сфери.

У четвертому розділі – «Регіональні аспекти статистичного оцінювання викидів небезпечних речовин, зумовлених діяльністю сільськогосподарських підприємств» – запропоновано методологічний підхід, що сприяє вирішенню питань статистичного оцінювання екологічної ситуації як на національному, так і на регіональному рівнях. З цією метою сформована система статистичних показників, альтернативна нині існуючій у практиці роботи статистичних органів України, методологічна узгодженість якої забезпечує цілісність концепції екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств та комплексність її оцінювання.

Розроблена методика уможлиблює вирішення питань статистичного оцінювання екологічного потенціалу регіонів і ґрунтується на принципі максимальної корисності інформації. Запропонована система показників функціонування сільськогосподарських підприємств, як вважає автор, за регіонами та екологічними наслідками їх діяльності забезпечує ідентичність методологічних підходів визначення однорідних зон, рейтингового оцінювання територій та побудови екологічних атласів України.

У рамках запропонованої концепції екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств розрахований інтегральний показник як екологічний індикатор, що дозволяє оцінити ситуацію на рівні «так званих» регіонів, визначити місце кожного регіону країни в залежності від темпів розвитку підприємств.

У п'ятому розділі – «Особливості статистичного обліку основних видів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення» – представлено характеристику екологічних наслідків сільськогосподарської діяльності підприємств за результатами проведених спеціальних вибірових обстежень визначених суб'єктів господарювання окремо за галузями рослинництва та тваринництва, побудовано алгоритм розрахунку обсягів викидів небезпечних речовин за регіонами країни та на національному рівні. Для додаткового статистичного оцінювання розроблено та використано як додаткове джерело інформації вибірові статистичні обстеження. З метою вивчення умов та екологічних наслідків утримання худоби і птиці проведено статистичне обстеження на основі спеціально розроблених запитальників. Ними було охоплено 111 сільськогосподарських підприємств Житомирського області (8,7% загальної сукупності сільськогосподарських підприємств) упродовж трьох років поспіль (2014–2016 рр.).

Проведений автором статистичний аналіз інформаційної бази діяльності сільськогосподарських підприємств та екологічних наслідків від цієї діяльності засвідчив, що ступінь деталізації статистичної інформації (її достатність) у державних статистичних спостереженнях та адміністративних даних визначається рівнем розвитку статистики сільського господарства та екології, а також ефективним державним регулюванням екологічних викидів (с.72-79).

Автором достатньо детально проаналізовано наявну нині статистичну звітність в органах державної статистики і зроблено висновок що інформація, яка необхідна для проведення розрахунків обсягів викидів небезпечних речовин в атмосферне повітря за методологією ЕМЕП/ЕАОС економічного комітету при ООН відсутня. Такі дані в Європейських країнах отримуються при проведенні щорічного сільськогосподарського перепису, якого, на жаль, в Україні до цього часу не відбувся. І навіть при проведенні пробного перепису жоден з показників, який необхідний для проведення розрахунків, не включений до програми переписних листів (с. 322-328).

Забезпечення надійності та якості статистичних даних щодо екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає удосконалення державних статистичних спостережень із екологічної та сільськогосподарської статистики. Тому важливим напрямом оцінки облікової політики стає створення належних умов для повного та достовірного відображення статистичних даних у статистичних формулярах звітності. Неякісні статистичні дані нівелюють будь-які позитивні зрушення в досягненні облікової та екологічної політики. Тому, не випадково, велику увагу в роботі приділено оцінці діючих ДСС, методологічне та організаційне керівництво яких забезпечується Державною службою статистики України (надалі Держстат) (с. 126-127).

Запропонована автором методика оцінювання обсягів викидів небезпечних речовин від утримання сільськогосподарських тварин дозволяє удосконалити існуючу в Україні систему еколого-економічного оцінювання екологічних наслідків господарської діяльності (с. 329-336).

Висновки і рекомендації логічно випливають із виконаних досліджень і підтверджуються довідками про впровадження результатів дисертації у науково-дослідну роботу, у діяльність державних установ та практику підприємств, а також у навчальний процес ВНЗ в Україні.

Вважаю, що дисертація Кобилянської Т.В. за змістом, сутністю, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам МОН України.

4. Наукова новизна результатів дослідження

Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, в якому вирішення сукупності поставлених завдань дозволило сформулювати теоретико-методологічні та організаційні засади статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств та отримати результати, яким властива наукова новизна.

Слід погодитися, що найбільш вагомими науковими результатами дослідження є винесені автором на захист наступні положення:

вперше:

- сформовано систему еколого-економічних показників викидів небезпечних речовин від утримання сільськогосподарських тварин, що дозволяє удосконалити статистичне оцінювання екологічних наслідків діяльності галузі тваринництва;

- запропоновано алгоритм розрахунку викидів небезпечних речовин від стаціонарних джерел забруднення тваринницької галузі та за результатами проведених вибіркового обстежень розроблено методологічний інструментарій оцінки обсягів викидів від утримання худоби та птиці, що дозволило оптимізувати існуючу в Україні систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління станом навколишнього природного середовища.

удосконалено:

- рейтингове оцінювання регіонів країни за екологічними індикаторами наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств як передумова диференціації напрямів аграрної та екологічної політики держави, в тому числі в частині еколого - економічного розвитку регіонів;

- науково-методичні положення статистичного оцінювання аграрного потенціалу регіонів з урахуванням рівня екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств;

- методологічний інструментарій оцінки обсягів викидів небезпечних речовин при утриманні худоби та птиці шляхом розробки й проведення відповідних вибіркового обстежень, що дозволило удосконалити існуючу в Україні систему інформаційно-аналітичного забезпечення управління станом навколишнього природного середовища.

дістали подальшого розвитку:

- рекомендації щодо рейтингового оцінювання регіонів за екологічними наслідками діяльності сільськогосподарських підприємств як передумови визначення напрямів економічної політики для підтримки екологічного розвитку регіонів;

– засади науково-методичного забезпечення статистичного оцінювання рівня еколого - економічного розвитку регіонів, яке містить нові підходи до використання методів оцінки, що враховують територіальні особливості діяльності сільськогосподарських підприємств;

– методологічні положення та методичні рекомендації, спрямовані на адаптацію та подальший розвиток статистичного обліку викидів небезпечних речовин в результаті діяльності сільськогосподарських підприємств з урахуванням специфіки вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

В цілому, основним науковим доробком дисертації слід вважати теоретико-методологічне узагальнення і нові підходи до вирішення науково-прикладної проблеми, яка полягає у розробленні та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічних і організаційних засад екологічної статистики. Дисертаційна робота належить до категорії наукових робіт, які вирізняються вагомою науковою новизною та представляють собою фундаментальне дослідження у такій важливій сфері як екологізація діяльності сільськогосподарських підприємств.

5. Теоретична цінність і практична значимість результатів дослідження

Практичне значення результатів дослідження обумовлено представленням науково-обґрунтованих та методично-завершених положень до рівня практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності статистичного оцінювання екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств.

Основні положення дисертаційної роботи застосовувалися Державною службою статистики України, в частині розроблення методологічних положень щодо вдосконалення методологічних та методичних підходів до формування статистичних показників у сфері природокористування та екологізації сільськогосподарського виробництва (довідка № 06-14/93-18 від 26.04.2018 р.); Державною екологічною інспекцією у Житомирській області щодо розрахунків

викидів окремих видів шкідливих речовин (довідка № 1341/11-16 від 07.05.2018 р.); Департаментом агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської ОДА щодо рейтингового оцінювання регіонів за екологічними наслідками сільськогосподарської діяльності підприємств при розробці й обґрунтуванні поточних та стратегічних програм розвитку сільськогосподарських підприємств регіону (довідка № 02/1473 від 21.05.2018 р.).

Отримані наукові результати були також використані в роботі сільськогосподарського ПП «Галекс Агро» (довідка № 187-а/12 від 13.12.2017 р.) у частині запропонованого еколого-економічного оцінювання сільськогосподарського виробництва; ПП «Кароля» (довідка № 98 від 15.01.2018 р.) втілено рекомендації щодо визначення впливу на виробництво продукції рослинництва комплексу агротехнічних та екологічних заходів за допомогою лінійного рівняння тренду при прогнозуванні обсягів виробництва продукції рослинництва.

Основні теоретичні та методологічні положення здобувача використовувалися також при розробці навчальних методичних матеріалів з дисциплін «Статистика сільського господарства» та «Екологічна статистика» в навчальному процесі Житомирського національного агроекологічного університету (довідка № 673 від 04.04.2018 р.); а також навчальному процесі Житомирського державного технологічного університету (довідка № 44-21.05/769 від 26.04.2018 р.) при викладанні дисциплін «Статистика», «Система показників в економіці», «Статистико-економічний аналіз».

6. Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях автора

Висновки дисертації й основні позиції, зазначені у відповідних елементах наукової новизни, повною мірою та з достатньою аргументованістю знайшли відображення у 48 наукових працях, серед яких 4 монографії, з них 1

одноосібна, 22 статті у наукових фахових виданнях (з них 7 – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних), 22 тези і тексти виступів на конференціях, семінарах, круглих столах. Загальний обсяг публікацій, які належать особисто здобувачу, становить 41,67 друк. арк.

Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

7. *Оцінка ідентичності змісту автореферату і основних положень дисертації*

Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам МОН України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (зокрема, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника»). Зміст автореферату повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації та не містить матеріалів, які в ній відсутні.

8. *Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи*

Позитивно оцінюючи, в цілому, змістовність і значущість наукового дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, слід відмітити ряд питань, що можуть бути предметом дискусії при захисті:

1. Тема дисертаційного дослідження є досить актуальною, але, на нашу думку, викликає сумнів щодо доречності в назві теми та назві 4 розділу (с. 265) таке уточнення «екологічний аспект», оскільки аспект не відображає жодної економічної категорії і не є науковим терміном.
2. Ознайомившись з дослідження складається враження, що робота переобтяжена методологією. Крім 3 розділу «Методологія статистичного оцінювання наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств» (с. 183), питання методології автор розглядає ще в 4 розділі (с. 278), та у 5 розділі (с. 320 і с. 330). Вважаємо, що варто було

зосередити питання методології в одному з розділів.

3. Автор в п. 3.1. «Методологія формування матриці сукупності респондентів з обліку викидів небезпечних речовин, спричинених діяльністю сільськогосподарських підприємств» використовує поняття небезпечні речовини (с. 182), а в тексті цього ж пункту (с. 189, 191), використовує поняття забруднюючі речовини. Слід було визначитись з сутністю даних термінів, та дотримуватись їх.
4. Дослідник застосовує поняття «регіони» до адміністративно-територіальних одиниць (областей) (с. 265), що є методологічно невірно. Регіони є поняттям набагато ширшим. Крім того, не зрозуміло, з якою метою і за якою методикою автор об'єднує області в кластери, кластери в зони на основі яких пропонується будувати статистичні атласи.
5. Висновки до розділів носять описовий характер. Висновках до р.1. на с. 96-98 не достатньо розкривають сутність екологічних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств. Доцільно, на нашу думку, додати посилання на використані джерела інформації при розкритті змісту п. 1.3. Крім того, кожен пункт висновків до розділів варто пронумерувати.
6. У п. 3.1. здійснено статистичне оцінювання формування матриці сукупності респондентів з обліку викидів небезпечних речовин, спричинених діяльністю сільськогосподарських підприємств, але не здійснено узагальнення, що стосується оцінки сукупності респондентів окремо з виробництва сільськогосподарської продукції та викидів небезпечних речовин. Зокрема, автору необхідно звернути увагу та роз'яснити наступні аспекти: які саме негативні явища очікуються при виключенні з сукупності місцевих одиниць, що здійснюють сільськогосподарське виробництво, не за місцем реєстрації, а за місцем здійснення їхньої виробничої діяльності.

7. Описова частина окремого табличного матеріалу, включеного автором до роботи, не в повній мірі відображає суть даних, внесених до вказаного матеріалу, а саме табл. 2.51 на с. 174, табл. 3.10 на с. 219.
8. Автором на с. 164 у табл. 2.38 обраховано та в подальшому у роботі проаналізовано параметри лінійного рівняння регресії зв'язку між обсягом виробництва валової продукції тваринництва та середнім надоем молока, що унеможлиблює повноцінне врахування супутньої та побічної продукції скотарства, яка виробляється в галузі. Доцільно розширити змінні рівняння шляхом включення до їх переліку обсягів виробництва побічної та супутньої продукції, що сприятиме повноцінному формуванню параметрів залежності обсягу виробництва продукції скотарства від вказаних змінних.
9. На с. 219 (табл. 3.10.) – «Розподіл обсягів викидів небезпечних речовини за природно-економічними зонами» на нашу думку, не в достатній мірі відображає основні джерела забруднення та загальний обсяг викидів небезпечних речовин.

У цілому, висловлені зауваження потребують відповідних коментарів дисертанта на захисті дисертації, але не знижують загальної позитивної оцінки результатів дисертаційної роботи, їх новизни та практичної значущості.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПРО ВІДПОВІДНІСТЬ РОБОТИ ВИМОГАМ МОН УКРАЇНИ

Дисертаційна робота Кобилинської Тетяни Василівни за вибраним об'єктом та предметом дослідження, отриманими результатами і рівнем їх наукової новизни відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук. Тема роботи, її зміст, результати, висновки і рекомендації відповідають спеціальності 08.00.10 – статистика, автореферат за структурою та оформленням – вимогам МОН України, його зміст – змісту дисертаційної роботи та відображає її основні положення.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Кобилинської Т. В. на тему: «Методологічні та організаційні засади статистичного оцінювання діяльності сільськогосподарських підприємств (екологічний аспект) є завершеним самостійним науковим дослідженням, відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема пунктам 9, 10, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013, а її автор, Тетяна Василівна Кобилинська, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.10 – статистика.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки і
підприємництва Житомирського
національного агроекологічного
університету

В.І. Ткачук